

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ ВЛАДИ ЯК ЗАСІБ ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ СВІТОВОГО ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

Вступ. Актуальність дослідження процесів інституціоналізації міжнародної влади зумовлена багатьма трансформаційними процесами, які потребують досягнення згоди між суб'єктами, що мають різні політичні, економічні та соціальні інтереси в межах світового політико-економічного простору. Спроба досягнути і розкрити сутність процесів інституціоналізації влади як засобу ефективної комунікації суб'єктів владних відносин знайшла свій вияв у працях багатьох дослідників, зокрема П. Анрі, К.-О. Апеля, М. Гайдеггера, Дж. Дьюї, М. Кагана, К. Мангейма, Дж. Г. Міда, П. Рікбора, Ж.-П. Сартра, П. Сорокіна, Ю. Хабермаса, Е. Холла, К. Ясперса та ін. Проте кризи і конфлікти на рівні міжнародної влади поступово набирають перманентних рис. При цьому процес структурування світового політико-економічного простору, що регулюється інформаційно-комунікаційним потоком, носить циклічний характер. Особливої уваги ці проблеми набувають у ХХІ сторіччі у зв'язку з новими сітьовими структурами комунікацій та можливостями систем, що самоорганізуються.

Врешті-решт, державоцентричні стратегії легітимування владних відносин, які на міжнародному рівні впроваджували систему, що ґрунтується передусім на понятті „національного інтересу”, поступаються сьогодні системі норм глобальної системи комунікацій. За цих умов нормативним ядром легітимування міжнародної влади стають права людини, на яких базується запобігання глобальним конфліктам, гармонізація міжнародних відносин, встановлення цивілізаційного світопорядку тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню процесів інституціоналізації міжнародної влади приділяють увагу С. Амін, Дж. Аррігі, М. Арчер, В. Базилевич, У. Бек, О. Білорус, І. Валлерстайн, А. Гальчинський, В. Геєць, Е. Гідденс, А. Гриценко, В. Дементьев, П. Друкер, М. Кастельс, Г. Коллодко, О. Корнійчук, В. Корнівська, Ж.-Ф. Лютар, В. Мау, В. Мур, Д. Норт, Р. Нуреев, М. Портер, К. Перес-Перес, А. Пороховський, Р. Робертсон, Д. Сакс, А. Соломонос, В. Сіденко, В. Тарасевич, Г. Терборн, Е. Тоффлер, Ф. Утар, А. Філіпенко, О. Шнипко та інші. Головна увага вчених зосереджується на проблемах забезпечення безпеки та про-

тидії загрозам у зв'язку з появою нових центрів сили, переструктурування світового виробництва, підвищення попиту на ресурси, а також на нових режимах нагромадження капіталу тощо. Закріплення нової конфігурації світової економіки спричиняє високу ймовірність виникнення конфліктів між акторами міжнародних відносин і за збереження досягнутих, і за завоювання нових позицій в ієрархії владних інститутів.

До того ж, світова економічна криза вкотре підтвердила недостатню дієвість механізмів прямого зв'язку між владними структурами й інститутами громадянського суспільства в межах світового політико-економічного простору, і саме в цьому більшості аналітиків вбачає головну причину появи принципово нового чинника, що впливає на зміну глобальної системи комунікації – посилення ролі синергетичних ризиків. Водночас необхідність комунікативної дії акторів в межах світового політико-економічного простору і спільна відповідальність щодо проблем, пов'язаних з навколишнім середовищем, уводять до легітимативної проблематики інституціоналізації міжнародної влади принципово новий аспект, надаючи їй когнітивного виміру нормативної бази економічної безпеки людини, суспільства та держави.

Метою статті є дослідження методологічних проблем аналізу інституціоналізації міжнародної влади як засобу ефективної комунікації світового політико-економічного простору, обґрунтування умов формування норм соціальної відповідальності акторів міжнародних відносин.

Результати. Поняття „міжнародна влада” – складне й суперечливе. Міжнародна влада являє собою одну з фундаментальних засад у розвитку світового господарства. Вона має правовий, соціальний, економічний, ідеологічний характер. За таких умов системність – універсальна якісна характеристика інституціоналізації міжнародної влади. Насамперед, це наявність наднаціональних владних структур різних рівнів і масштабів, які базуються на можливостях застосування прав й організаційної діяльності акторів міжнародних відносин. До того ж, системний аналіз вияву комунікативних властивостей міжнародної влади вимагає формування норм соціальної відповідальності акторів міжнародних відносин під час прийняття влас-

ного рішення. „Це можливо лише тоді, – вважає Ю. Хабермас, – коли норми, що урядують світовим громадським життям, будуть створені самими адресатами, за активної їхньої участі [1, с. 113].

Проте, неоднаковий рівень розвитку промисловості між країнами та регіонами зумовлює нерівномірність їхнього зростання, породжує складні системні утворення, які мають багаторівневу структуру [2]. Перший прошарок – аграрно-сировинні суспільства й економіки, управління якими здійснює ресурсодобуваючий капітал. Другий прошарок – науково-технологічні й індустріально-промислові економіки, якими управляє індустріально-промисловий капітал. Третій прошарок – інформаційно-комунікаційні суспільства з економікою, що і управляється капіталом знань та інтелекту. Четвертий прошарок – інтегровані мережеві суспільства [3; 4; 5].

Звідси і різноманітна продуктивність різних прошарків світового капіталу.

Додана вартість перевезення природно-сировинних ресурсів складає усього 1%. Додана вартість при виготовленні кольорових телевізорів – одного з видів продукції другого прошарку – уже 16%. Цей же показник при виготовленні комп'ютерів – продукції третього прошарку – підвищується вже до 1700%, а при виготовленні супутників, що забезпечують панування над світовими мережами капіталу третього прошарку, – і до 2000%. Таким чином, при переході від першого до другого прошарку додана вартість підвищується у 10 – 20 разів, від другого до третього – у 100 – 1000 разів, але рентабельність четвертого прошарку перевершує третій прошарок приблизно в 10 тисяч разів [6, с. 154].

Разом із тим, боротьба за нові ринки збуту промислових товарів та отримання доступу до джерел мінеральної сировини для виробництва провокує міждержавні конфлікти, що проявляється не лише у формі торговельних та дипломатичних війн, але й у формах військового протистояння [7]. Особливу увагу привертає той факт, що виробництво суспільних благ або інші завдання, такі як зовнішня й навіть внутрішня безпека, економічний та соціальний добробут, частково перемістилися до міжнародних, інколи наднаціональних недержавних утворень, які створені державами, але мають власний правовий статус і повноваження діяти незалежно від держав. Суть такого зрушення, як вважає І. Малий, полягає в тому, що зростання масштабності та інтенсивності виробництва, з одного боку, і прискорення мобільності ресурсів, товарів і послуг – з іншого, вступає в суперечність з інституційною структурою державного управління економікою, сформованою останніми століттями. Зі зміною системи цінностей людини, ствердженням її

самодостатності та самоідентифікації, що супроводжуються розвитком форм самоорганізації, постає проблема індивідуалізованого підходу до управління економікою і ствердження просторової локалізації, наслідком чого буде заглиблення регіоналізації та дифузії державних функцій управління [8, с. 12]. У цій ситуації при збільшенні соціальних мереж зростає гетерогенність, невизначеність взаємопроникнення фрагментів різних структур, рухомість меж, кардинально змінюється співвідношення господарських норм і аномалій. Відповідно до концепції М. Кастельса, мережеве суспільство характеризується одночасною трансформацією економіки, праці і зайнятості, культури, політики, державних інститутів і, в кінцевому рахунку, простору і часу [9, с. 94]. Як наслідок, знання й інформація стають основними джерелами продуктивності та конкурентоздатності будь-якого актора світового політико-економічного простору.

Втім, варто зазначити, що генерування знання залежать від доступу до відповідної технологічної інфраструктури, а також від якості людських ресурсів, від їхньої здатності керувати новітніми інформаційними мережами. Саме мережеві форми організації забезпечують істотну соціальну мобільність акторів в межах світового політико-економічного простору. При цьому варто враховувати, що мережевий підхід у визначенні інституціоналізації міжнародної влади як засобу ефективної комунікації світового політико-економічного простору дає змогу не тільки оперувати загальним поняттям соціального капіталу, але й здійснювати вимірювання – щільності мережі, сили мережевих зв'язків, їхньої сталості; будувати різні мережеві конфігурації, наочно демонструючи розбіжності структури того чи іншого соціального капіталу [10, с. 109].

Разом із тим, динамізм соціальної структури мережевого суспільства, його глобальне охоплення, обумовленість фінансовими ринками, інформаційними потоками проявляються різними шляхами і з різною інтенсивністю в усіх сферах людської діяльності (економічної, соціальної, політичної, гуманітарної тощо). Це спонукає до принципового перегляду вихідних методологічних засад порівняльних переваг акторів міжнародних відносин та формування легітиміційних механізмів інституціоналізації міжнародної влади.

За визнанням Т. Парсонса, будь-які серйозні зміни у цілісній соціальній системі (яка складається, у свою чергу, з підсистем) можна здійснювати без загрози для стабільності самого суспільства лише через ускладнення існуючої системи [11]. За таких умов не стала несподіванкою поява на початку XXI століття категорії „нова політична культура” і пов'язаного з нею нового тезаурусу політичної діяльності

акторів міжнародних відносин в контексті „відкритого простору”. Всесвітній соціальний форум, перший з'їзд якого відбувся у Порту-Алегрі (Бразилія) у січні 2001 року, перебрав на себе функцію „інкубатора ідей” для узгодження зусиль організацій і рухів, що діють на рівнях від локального до міжнародного, „у конкретній акції розбудови іншого світу”. Узгодженою позицією Форуму є опозиція неоліберальній глобалізації, що передбачає, поміж іншим, і несприйняття політики насильства, війни, милітаризму, кастової системи. Орієнтуючись на ідеї альтерглобалізму, Форум запропонував нову модель конвергенції, що ґрунтується на повазі до багатоманітності акторів міжнародних відносин [12, с. 212].

Отже, сьогодні стає очевидним, що наявність і широка доступність сучасних інформаційних технологій поступово перетворюється в перспективний геополітичний ресурс, висуває актора міжнародних відносин, що володіє ним, в авангард світового розвитку, забезпечує пріоритет у глобалізованих процесах. У той же час за наявності, здавалося б, широкого інформаційного зближення людство стає усе більше диференційованим. Один із найбільш значущих результатів розвитку суспільства в інформаційному діапазоні – виникнення складних і тонких технологій керування нематеріальними потребами особистості. Саме на концепції „обмеженої раціональності”, в умовах якої мусять діяти люди, ґрунтується когнітивна модель Г. Саймона. На його думку, людина здійснює вибір, керується не оптимальністю рішення, а радше певними алгоритмами, які дають змогу ухвалювати правильні рішення. За концепцією Г. Саймона, для поведінки однієї ізольованої особи неможливо досягти скільки-небудь високого ступеня раціональності. Кількість альтернатив, які вона повинна розглянути, настільки велика, а інформації, потрібної для оцінки їх, так багато, що навіть наближення до об'єктивної раціональності годі очікувати. Індивідуальний вибір відбувається в оточенні „даних” – засновників, які приймає суб'єкт як основу для свого вибору, а поведінка адаптується лише в межах, встановлених цими даними [13].

Важливо акцентувати й на тому, що інформація стає всепроникаючою і може використовуватися як могутня зброя для досягнення певних цілей, які далеко не завжди збігаються з інтересами окремих акторів міжнародної влади. Особлива небезпека цієї суспільної поляризації пов'язана з тим, що мета і результат діяльності соціальних груп, які формуються, можуть бути діаметрально протилежними, що провокує певною мірою соціальні конфлікти та структурні розколи у соціальних можливостях, прямо пов'язаних із відносинами панування і привласнення суспільних благ (ресурсів добробуту і людського роз-

витку) [14, 15]. При цьому зростання впливу акторів міжнародної влади, які отримали від глобалізації найбільше вигод, висуває на порядок денний питання про соціальну відповідальність акторів щодо формування моделі і пріоритетів інституціоналізації міжнародної влади.

Зазначимо, що в основі інституціоналізації міжнародної влади як засобу ефективної комунікації світового політико-економічного простору лежать ціннісні орієнтації людини з їх певними нормами соціальної відповідальності, які визначають специфіку самореалізації особистості в органічній єдності продуктивних сил та системи виробничих відносин світового господарства. Одночасно ієрархізація, розгалуження і формування норм соціальної відповідальності акторів міжнародних відносин утворюють в сукупності дедалі глибшу гетерогенність мережевих комунікацій світового політико-економічного простору, посилюючи значення легітиміційних механізмів інституціоналізації міжнародної влади.

При цьому варто враховувати, що норми можуть бути ефективними лише в тому випадку, якщо вони: по-перше, внутрішньо не суперечливі; по-друге, не суперечать моральним нормам; по-третє, не суперечать пріоритетам світового економічного розвитку. Отже, стабільність норм соціальної відповідальності акторів міжнародних відносин залежить від ступеня погодженості потреб і інтересів соціальних суб'єктів. Тож в основі інституціоналізації міжнародної влади як засобу ефективної комунікації світового політико-економічного простору лежать ціннісні орієнтації людини, на підставі яких забезпечується процес вибору альтернатив самореалізації особистості в цілісній єдності, притаманній світовому соціальному капіталу.

Висновки. Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується зростаючим значенням інформаційної сфери, яка є важливим фактором ефективної комунікації світового політико-економічного простору, що визнає перспективи здійснення політичних, економічних, соціальних перетворень та формування легітиміційних механізмів інституціоналізації міжнародної влади.

В основі інституціоналізації міжнародної влади як засобу ефективної комунікації світового політико-економічного простору лежать ціннісні орієнтації людини з їх певними нормами соціальної відповідальності, які визначають специфіку самореалізації особистості в цілісній єдності, притаманній світовому соціальному капіталу. Відповідно, формування легітиміційних механізмів інституціоналізації міжнародної влади є засобом ефективної комунікації світового політико-економічного простору, який здатний надати належного взаємного рівня відкритості та довіри між акторами

міжнародних відносин. Актуальним напрямком продовження досліджень у цьому напрямку є розробка легітимних механізмів інституціоналізації міжнародної влади.

Література

1. **Хабермас Ю.** Вовлечение другого: Очерки политической теории / Ю. Хабермас; пер. с нем. Ю. С. Медведева; под ред. Д. А. Складнева. – М.: Наука, 2001. – 417 с. 2. **Development and Globalization: Facts and Figures 2008 / UNCTAD.** – Geneva, 2008. – 78 p. 3. **Braudel F.** *Civilisation materielle, conomie et capitalisme, XV – XVIII siecle. Tome 3. Le temps du monde.* – Paris: Livre de Poche, 1979. 922 p. 4. **Krugman P.** *International economics: theory and policy: study guide to accompany / P. Krugman, Maurice Obstfeld.* – New York: Harper Collins, 1991. – 298 p. 5. **Гальчинський А.** Начала нової парадигми політичної економії. Постановка проблеми / А. Гальчинський // Економ. теорія. – 2012. – № 2. – С. 5 – 16. 6. **Соснін О.** Проблема експортного контролю інформаційного ресурсу держави / О. Соснін // Нова парадигма. – 2003. – Вип. 33. – С. 153 – 167. 7. **Кіндзерський Ю.** Особливості розвитку світової промисловості та їх вплив на формування екзогенних обмежень для виробництва України / Ю. Кіндзерський // Економіст. – 2011. – № 12. – С. 9 – 13. 8. **Малий І.** Розвиток економіки і держави: від політичної економії до науки управління / І. Малий // Економ. теорія. – 2011. – № 4. – С. 7 – 14. 9. **Кастельс М.** Информационная эпоха: экономика, общество, культура / М. Кастельс: [пер. с англ. под. научн. ред. О. Шкаратана]. – М.: ГУ-ВШЭ, 2000. – 608 с. 10. **Саліхова О.** Нові підходи до визначення міжнародних порівняльних переваг / О. Саліхова // Економіка і прогнозування. – 2012. – № 1. – С. 101 – 120. 11. **Парсонс В.** Публічна політика: вступ до теорії й практики аналізу політики / В. Парсонс; пер. з англ. О. Дем'янчук. – К.: Видав. дім „Києво-Могилянська академія”, 2006. – 549 с. 12. **Глобалізація** сопроотивлення: Борьба в мире: пер. с англ.; отв. ред. С. Амин и Ф. Утар; под ред. и предисл. А. В. Бузгалина. – Изд. 2-е. – М.: Книжный дом „ЛИБРОКОМ”, 2009. – 304 с. 13. **Simon G.** *Administrative Behavior / G. Simon.* – New York., 1947. – 436 p. 14. **The Global Competitiveness Index 2011 – 2012: Setting the Foundations for Strong Productivity / [Xavier Sala-i-Martin, Becat Bilbao-Osorio, Jennifer Blanke et al.] // The Global Competitiveness Report 2011.** – 2012. – Geneva: World Economic Forum, 2011. – P. 3

– 49. 15. **Куценко О.** Соціальні класи і політична мобілізація (порівняльний аналіз європейських країн крізь призму трьох типів класових розколів) / О. Куценко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2012. – № 3. – С. 3 – 27.

Далевська Н. М. Інституціоналізація міжнародної влади як засіб ефективної комунікації світового політико-економічного простору

У статті досліджено методологічні проблеми аналізу інституціоналізації міжнародної влади як засобу ефективної комунікації світового політико-економічного простору, обґрунтовано формування норм соціальної відповідальності акторів міжнародних відносин.

Ключові слова: інституціоналізація міжнародної влади, світовий політико-економічний простір, норми соціальної відповідальності, актори міжнародних відносин.

Далевская Н. М. Институционализация международной власти как средство эффективной коммуникации мирового политико-экономического пространства

В статье исследуются методологические проблемы анализа институционализации международной власти как средства эффективной коммуникации мирового политико-экономического пространства, обосновано формирование норм социальной ответственности акторов международных отношений.

Ключевые слова: институционализация международной власти, мировое политико-экономическое пространство, нормы социальной ответственности, акторы международных отношений.

Dalevska N. M. Institutionalization of International Powers as an Effective Communication Agent of the World Political Economical Space

The article investigates the methodological issues of analysis of institutionalization of international powers as an effective communication agent of the world political economical space, it substantiates formation of norms of international relations actors' social responsibility.

Key words: Institutionalization of international powers, world political economical space, norms of social responsibility, international relations actors.

Стаття надійшла до редакції 17.05.2013
Прийнято до друку 30.08.2013